

ตำนานพระอารามหลวง

ราชบัณฑิตยสถานพิมพ์ถวายพระภิกษุสามเณร
ซึ่งมาเยี่ยมหอพระสมุดและพิพิธภัณฑสถาน
สำหรับพระนคร

เมื่อเข้าพรรษา พ.ศ. ๒๔๗๓

21/04/2565

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

สารบัญ

คำอธิบายตำนานพระอารามหลวง	หน้า (๑)
พระอารามในกรุง ฯ	๑
๑ วัดกัลยาณมิตร	๑
๒ วัดกานูณสิงหาสน์	๒
๓ วัดคฤหทัย	๒
๔ วัดมหาสุวรรณ	๒
๕ วัดศรีสวัสดิ์วรวิหาร	๓
๖ วัดจักรวรรดิราชาวาส	๓
๗ วัดจันทาราม	๕
๘ วัดชีโนรสาราม	๕
๙ วัดชนะสงคราม	๖
๑๐ วัดสุสีการาม	๖
๑๑ วัดดาวดึงส์	๗
๑๒ วัดศรีเทพ	๗
๑๓ วัดเทพธิดา	๗

๓๔	วัดเทพศิรินทราวาส	หน้า ๘
๓๕	วัดเทวราชกุญชร	๙
๓๖	วัดทองนพคุณ	๙
๓๗	วัดทองนพคุณ	๙
๓๘	วัดหนึ่ง	๙
๓๙	วัดนางนอง	๙
๔๐	วัดนางชี	๙
๔๑	วัดนวลนรดิศ	๑๐
๔๒	วัดนาคกลาง	๑๐
๔๓	วัดนรนาถสุนทริการาม	๑๐
๔๔	วัดขจรนิเวศวิหาร	๑๑
๔๕	วัดบรมนิวาส	๑๒
๔๖	วัดขจรนงกศ	๑๒
๔๗	วัดขพิทรมิมข	๑๓
๔๘	วัดเขษุมณเฑียร	๑๓
๔๙	วัดขจรนิเวศวิหาร	๑๔
๕๐	วัดขจรนิเวศวิหาร	๑๔

21/04/2565

๓๑	วัดประทุมวนาราม	หน้า ๓๕
๓๒	วัดประยุรวงศาวาส	๓๕
๓๓	วัดประทุมคงคา	๓๖
๓๔	วัดปรีณายก	๓๖
๓๕	วัดปากน้ำ	๓๗
๓๖	วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	๓๗
๓๗	วัดพิไชยญาติการาม	๓๗
๓๘	วัดโพธิ์นิมิตร	๓๘
๓๙	วัดพระยาทำ	๓๙
๔๐	วัดกษัตริย์นาฏ	๓๙
๔๑	วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์	๔๐
๔๒	วัดมกุฏกษัตริยาราม	๔๐
๔๓	วัดมหาพฤฒาราม	๔๑
๔๔	วัดมหรณพาราม	๔๑
๔๕	วัดโสมถะโลกยาราม	๔๒
๔๖	วัดยานนาวา	๔๒

ก

๕๗	วัดราชประดิษฐสถิตยมหาลิมาาราม	หน้า ๒๓
๕๘	วัดราชบพิธ	๖๖ ๒๓
๕๙	วัดราชโอรส	๖๖ ๒๓
๕๐	วัดราชาธิวาส	๖๖ ๒๓
๕๓	วัดราชสีทธาราม	๖๖ ๒๔
๕๒	วัดราชบูรณะ	๖๖ ๒๔
๕๓	วัดราชนัคคา	๖๖ ๒๕
๕๔	วัดราชคฤห์	๖๖ ๒๖
๕๕	วัดระฆังโฆสิตาราม	๖๖ ๒๖
๕๖	วัดรัษฎาภิฐาน	๖๖ ๒๗
๕๗	วัดรังษีสฤทธาวาส	๖๖ ๒๗
๕๘	วัดวงศมุต	๖๖ ๒๗
๕๙	วัดเวฬุราชิน	๖๖ ๒๗
๖๐	วัดศรีสุทธาราม	๖๖ ๒๗
๖๑	วัดสระเกศ	๖๖ ๒๗
๖๒	วัดสัมพันธวงศาราม	๖๖ ๒๗

ท

๒๓	วัดสุทัศน์เทพวราราม	หน้า	๒๑
๒๔	วัดโสมนัสวิหาร	„	๒๑
๒๕	วัดสุวรรณาราม	„	๓๐
๒๖	วัดเทวคณิศร	„	๓๐
๒๗	วัดสัมเกลียง	„	๓๐
๒๘	วัดสังข์กระจาย	„	๓๓
๒๙	วัดสังเวชวิศยาราม	„	๓๓
๓๐	วัดสามพระยา	„	๓๓
๓๑	วัดหงส์รัตนาราม	„	๓๒
๓๒	วัดหิรัญบุรี	„	๓๒
๓๓	วัดอรุณราชวราราม	„	๓๓
๓๔	วัดอนงคาราม	„	๓๓
๓๕	วัดอมรินทราราม	„	๓๔
๓๖	วัดอินทาราม	„	๓๔
๓๗	วัดอภัยสุวรรณ์	„	๓๕

พระอารามในหัวเมือง

หน้า ๓๕

๗๘	วัดกระวีศราราม	เมืองตพบุรี	๓๕
๗๙	วัดกลาง	เมืองสมุทรปราการ	๓๕
๘๐	วัดเขานกั้ว	เมืองสระบุรี	๓๕
๘๑	วัดขุนญวน	พระนครอยุธยา	๓๖
๘๒	วัดเขมาภิตาราม	เมืองนนทบุรี	๓๖
๘๓	วัดคงคาราม	เมืองเพชรบุรี	๓๖
๘๔	วัดจุฑาทิคนครธรรมสภาาราม	เกาะสีชัง	๓๗
๘๕	วัดเฉลิมพระเกียรติ	เมืองนนทบุรี	๓๗
๘๖	วัดชมพลนิกายาราม	พระนครอยุธยา	๓๗
๘๗	วัดไชโย	เมืองอ่างทอง	๓๗
๘๘	วัดไชยพฤกษมาลา	เมืองนนทบุรี	๓๗
๘๙	วัดคณ	พระนครอยุธยา	๓๗
๙๐	วัดทรงธรรม	เมืองนครเขื่อนขันธ์	๓๗
๙๑	วัดหน้าพระเมรุ	พระนครอยุธยา	๓๗
๙๒	วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ	พระนครอยุธยา	๓๗

๘๓	วัดบรมวงศัศักรวราภาม	พระนครอโยธยา	หน้า	๓๘
๘๔	วัดบางพระ	เมืองตะเข้เกรา	,,	๓๘
๘๕	วัดพระปฐมเจดีย์	เมืองนครปฐม	,,	๓๘
๘๖	วัดปรมัยยิกาวาส	เมืองนนทบุรี	,,	๔๐
๘๗	วัดไทรกเทศเสยฐาราม	เมืองลพบุรี	,,	๔๐
๘๘	วัดป่าโมกข์	เมืองอ่างทอง	,,	๔๐
๘๘	วัดพระนอนรังกวี	เมืองสิงห์บุรี	,,	๔๓
๓๐๐	วัดพนัญเชิง	พระนครอโยธยา	,,	๔๓
๓๐๑	วัดโพธิ์ชนบทพลเสพย์	เมืองนครเขื่อนขันธ์กา	,,	๔๓
๓๐๒	วัดพระพทธบาท	เมืองลพบุรี	,,	๔๓
๓๐๓	วัดมณชชลขันธ	เมืองลพบุรี	,,	๔๓
๓๐๔	วัดมหาสมณาราม	เมืองเพ็ชรบุรี	,,	๔๒
๓๐๕	วัดสุวรรณายกวังสรวรรค	พระนครอโยธยา	,,	๔๒
๓๐๖	วัดศรีสุริยวงศาราม	เมืองราชบุรี	,,	๔๒
๓๐๗	วัดศาลายัน	พระนครอโยธยา	,,	๔๒
๓๐๘	วัดศาลทวาราม	พระนครอโยธยา	,,	๔๓

21/04/2565

๓๐๘	วัดสมุหประทีป	เมืองสระบุรี	หน้า ๔๓
๓๑๐	วัดสุทธาหาราม	เมืองราชบุรี	” ๔๓
๓๑๑	วัดสัตตนาถวิวัต	เมืองราชบุรี	” ๔๓
๓๑๒	วัดสุวรรณคาราราม	พระนครอยุธยา	” ๔๓
๓๑๓	วัดเสนาสนาราม	พระนครอยุธยา	” ๔๔
๓๑๔	วัดเสาชิงช้า	เมืองลพบุรี	” ๔๔
๓๑๕	วัดอัมพวันเจติยาราม	เมืองสมุทรสงคราม	” ๔๕

อธิบายตำนานพระอารามหลวง
ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชไชยราชานุภาพ

ตำนานพระอารามหลวงที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้ พระบาท
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชไชยราชานุภาพ มีพระบรมราช
โองการโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาวิเชียรคฤหิโก (ม.ร.ว.
ศ. สุกัน ฌอนชยา) เสนาบดีกระทรวงธรรมการ
เรียบเรียงทูลเกล้าฯ ถวายทรงตรวจแก้ไขแล้วโปรดเกล้าฯ
ให้เรียงลำดับเสียใหม่ตามอักษรวิธาน เพื่อให้ค้นได้
ง่าย ได้พระราชทานสำเนาไว้ที่หอพระสมุดฯ ฉบับ ๓

คำที่เรียกว่าพระอารามหลวง ความหมายว่าเป็น
วัดของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ถ้าเป็นวัดของผู้อื่นเรียกว่า
อารามราษฎร์ แต่คนทั้งหลายมักเรียกกันตามสะดวก
ปากว่าวัดหลวงและวัดราษฎร์ทั้งนี้ พระอารามหลวง
ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มีนามปรากฏอยู่ใน
ทำเนียบสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ สังกัดเป็นวัดวังสมเด็จพระ

พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง ไททรงสร้าง
 ฤๅทรงบูรณะปฏิสังขรณ์แต่เพียงนั้น แต่พระอารามหลวง
 ในชั้นกรุงเทพฯ นี้ ในตำนานกล่าวว่าเป็นวัดของเจ้า
 นายและขุนนางสร้าง แล้วถวายเป็นวัดหลวงหลายวัด
 ความชอบมีเรื่องราวปรากฏมาว่า เมื่อสร้างกรุงรัตน
 โกสินทรขึ้นเป็นราชธานีแล้ว ความมุ่งหมายจะทำนุ
 บำรุง ให้เหมือนกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีเดิม ทั่วกันยถา
 กัณว่า ครองกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เป็นสมัยที่ยาน
 เมืองรุ่งเรือง เรียกกันว่า “กรุงบ้านเมืองดี” รุ่ง
 วัฒนาที่สร้างขึ้นในกรุงรัตนโกสินทรนี้ ก็มีก่อกำเนิด
 อย่างมาจากกรุงศรีอยุธยา ยกตัวอย่างเช่นที่สร้างวัด
 สุกตน์ ๆ เป็นที่ประดิษฐานพระโต ซึ่งเชิญมาแต่เมือง
 สุโขทัยเมื่อในรัชกาลที่ ๓ ก็มีพระราชประสงค์จะสร้าง
 แทนวัดพระเจ้าพนมเข่งที่กรุงเก่าคงนเป็นต้น แต่พระ
 อารามหลวงในชั้นรัชกาลที่ ๓ ที่ ๒ ยังมีอยู่ ถึงรัชกาล
 ที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราช

คำว่าพระอารามหลวงในกรุงเทพฯ นั้นยิ่งน้อกว่า
 ครั้งกรุงเก่ามากนัก ไม่พอแก่ตำแหน่งพระราชอาคณ
 ในตำแหน่ง จึงทรงสร้างพระอารามขึ้นใหม่บ้าง ทรง
 ชักชวนออกทูนเจ้านายและชนนางที่มีกำลังพาหนะให้
 สร้างบ้าง ถ้าวัดของใครสร้างงดงามก็ทรงรับเป็น
 พระอารามหลวง เพื่อให้เป็นเกียรติยศแก่ผู้สร้างฤ็ผู้
 บวระปฏิบัติสังฆกรรมนั้น ๆ ความนิยมการสร้างวัดก็เกิด
 ขึ้น แต่เมื่อถึงรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ ที่อมาทรง
 พระราชดำริว่าวัดที่ใดสร้างขึ้นมากพออยู่แล้ว ก็
 มีใครจะใคร่ทรงรับวัดผู้อื่นสร้างเป็นพระอารามหลวงทั้ง
 แต่ก่อน เรืองราวมีมาดังนี้.

ตำนานพระอารามหลวง

เจ้าพระยาวิชิทวงศ์วุฒิไกร เสนายกักระทรวง
ธรรมการ เรียบเรียงขึ้นตลอดเกล้าฯ ถวายในรัชกาล
ที่ ๕ ใต้ทรงตรวจแก้ข้าง

พระอารามในกรุง ฯ

๑ วัดกัลยาณมิตร อยู่ปากคลองของบางกอกใหญ่ฝั่ง
ใต้ ทิวคนเดิมเป็นแม่น้ำคอนจีน ครึ่งกรุงธนบุรียังเห็น
ที่ชอกแพไต้ เจ้าพระยานิกรบดินทร (โต) สร้างวัดขึ้น
ในรัชกาลที่ ๓ ถวายเป็นพระอารามหลวง พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างพระวิหาร
ทั้งพระพุทธรูปใหญ่ ซึ่งทรงขนานพระนามว่าพระพุทธ
ไตรรัตนนายก มาในรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างหอไตรขึ้นตรงที่
ชอกแพของกรมสมเด็จพระศรีสุทธารักษ์ และในรัชกาล

๒
ที่ ๕ เจ้าพระยารัตนบัณทิต (รอก) บุตรเจ้าพระยา
นิกรบัณทิตปฏิสังขรณ์พระอารามนี้

๒ วัดกาดูณสิงหาสน์ อยู่คลองบางพรหม เป็น
วัดโบราณทรุดโทรม เก็บซื้อวัดของ สมเด็จพระ
สิริโสภาคยมหาอนุชาธิราช ทรงสร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๓
มาในรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว พระราชทานนามเปลี่ยนใหม่ว่า วัดกาดูณ
สิงหาสน์

๓ วัดคฤหบดี อยู่ริมแม่น้ำฝั่งตะวันตกใต้บ้านปูน
พระยาราชมนตรี (ภู่) สร้างขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ ๓
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทาน
พระพุทธรูป มีนามว่าพระแทรกคำ ได้มาแต่เมือง
เวียงจันทน์ไปไว้เป็นพระประธาน

๔ วัดมหาสุวรรณ อยู่คลองบางจาก เป็นวัดโบราณ
เก็บซื้อวัดศาลาสี่หน้า ในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดให้เชิญพระประธานมา

เป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดพระเชตุพน ชานพระ
 นามว่าพระพุทธทิวาสปฏิมากร แล้วโยรคให้ปฏิสังขรณ์วัด
 ศาลาหน้า พระราชทานนามเปลี่ยนใหม่ว่า วัดกุหา
 สวรรค์ ในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
 เจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์อีกครั้งหนึ่ง

๕ วัดเครือวัลย์วรวิหาร อยู่ในเขตของมณฑลใต้
 เจ้าพระยาอภัยภูธรสร้างในรัชกาลที่ ๓ แล้วถวายเป็น
 พระอารามหลวง พระราชทานนามว่า วัดเครือวัลย์
 วรวิหาร และวัดนี้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า
 อยู่หัวได้ทรงปฏิสังขรณ์ด้วย แล้วเจ้าพระยาอภัย
 ภูธรได้มา ถึงรัชกาลที่ ๕ ทรงปฏิสังขรณ์ด้วย

๖ วัดจักรวรรดิราชาวาส อยู่ถนนจักรวรรดิและถนน
 สำเพ็งเป็นวัดโบราณ เกิมชื่อวัดสามปลื้ม เจ้าพระยา
 บดินทรเดชา (สิง) สถาปนาในรัชกาลที่ ๓ พระบาท
 สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานนาม
 เปลี่ยนใหม่ว่า วัดจักรวรรดิราชาวาส

อนึ่งเมื่อเจ้าพระยาบดินทรเดชา เป็นแม่ทัพขึ้นไป
 ปราบเวียงจันทน์ ใต้พระบางเชิญลงมาถวายอีกครั้ง
 หนึ่ง แต่เพราะมีคักพวกลาวเซตตอกันสืบมาว่า ถ้า
 พระแก้วมรกตกับพระบางประดิษฐานอยู่ด้วยกันใน เมือง
 ไท เมืองนั้นมักเกิดศึกสงครามฤๅความรอลาผลใน
 ยานเมือง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 จึงโปรดให้เชิญพระบางไป ประดิษฐานไว้ที่วัดจักรวรรดิ
 ราชาวาส มาจนในรัชกาลที่ ๕ เมื่อขาลอฮู่ยก
 จุลศักราช ๑๒๒๘ ปี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
 เจ้าอยู่หัว พระราชทานพระบางไปไว้ที่เมืองหลวงพระ
 บาง คงมีทหารและรับจ้างของพระบางอยู่ในวัดจักรวรรดิ
 ราชาวาสจนทุกวันนี้

อนึ่งเมื่อถวญจันทรว เกอนฮาย ชนคำ บลลเอกศก
 จุลศักราช ๑๒๕๓ พระมังกลทิพมณี (มา) ใต้สร้าง
 ภูเขาลและพระบาทเจ้าของชนในวัดจักรวรรดิ นกใหม่หาชน
 ประชุมบูชาในกลางเดือน ๓ ทุกปีมา พระบาทสมเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัวรัชชกาลที่ ๕ ใต้ทรงพระกรุณาโปรด
พระราชทานมณฑปสวมรอยพระพุทธรูปทองคำทองนั้น เป็น
จำนวนเงิน ๓๒๐๐ บาท และการสร้างพระวิหารและกุหา
และอื่น ๆ เป็นทรัพย์ของพระมณฑลทิพและทรัพย์ผู้มีชื่อ
๓๐๐๘๐ บาทรวมทั้งสิ้นเป็นเงินในการสร้างพระบาททองคำ
นั้น เป็นเงิน ๓๓๒๘๐ บาท

๘ วัดกันทวาราม อยู่ในคลองบางกอกใหญ่ฝั่งใต้
ริมปากคลองชายเรือ เป็นวัดโบราณ เก่าชือวัด
บางยี่เรือกลาง พระยาสรเสนาสร้าง พระบาทสมเด็จพระ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์พระราชทานนาม
ใหม่ว่า วัดกันทวาราม

๘ วัดชีโนรส อยู่ในคลองมอญฝั่งเหนือ ใกล้
สวนนนทอุทยาน สมเด็จพระปฐมพระบรมราชชนก
ทรงสร้างในรัชชกาลที่ ๓ ยังไม่แล้ว ในรัชชกาลที่ ๕
ทรงปฏิสังขรณ์ต่อมาจนแล้ว พระราชทานนามว่าวัด
ชีโนรสาราม

๘ วิทชะนะสงคราม อยู่ถนนจักรพงษ์ ทรงถนน
 เข้าสาร ในกำแพงพระนคร เก็บชื่อวัดคองอยู่ เป็น
 วัดโยธาณ กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาททรง
 สถาปนาใหม่ ในรัชชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระราชทานนามใหม่ว่า
 วิทชะนะสงคราม ในรัชชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระ
 พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์ ถึงรัชชกาลที่ ๕
 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
 ทรงปฏิสังขรณ์ อีก

๓๐ วัดกุฎีการาม ตั้งอยู่ด้านหน้าเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก
 เหนือปากคลองบางกอกน้อย เป็นวัดโยธาณ เก็บชื่อ
 วัดเสาประโคน สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพ
 ทรงสถาปนา กรมพระราชวังบวรมหาเสนาธิบดี ทรง
 ปฏิสังขรณ์ ใหม่ พระราชทานนามใหม่ว่า วัดกุฎีการาม
 รัชชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
 ปฏิสังขรณ์ อีก

๓๑ วัดดาวดึงส์ ตั้งอยู่ลำนาน้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก
ใต้ปากคลองขวางยี่ขัน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงสร้างใหม่ในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว พระราชทานนามว่า วัดดาวดึงส์

๓๒ วัดตรีทศเทพ อยู่กลางของข้างลำถนนฝั่งเหนือ
นอกพระนครตรงวัดรังษีสุทธาวาสข้าม กรมหมื่นวิษณุ
ภักดีภากรทรงเริ่มสร้างใหม่ ครั้นสิ้นพระชนม์แล้ว
กรมหมื่นมหิศวราชวิลาสทรงทำต่อมาไม่แล้ว รัชกาล
ที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง
สร้างเพิ่มเติมภายหลังสำเร็จ เพราะเหตุนี้ วัดนี้จึง
พระราชทานนามว่า วัดตรีทศเทพ แปลว่า เทวคาสาม
ชายสร้าง

๓๓ วัดเทพธิดา อยู่ในพระนคร ริมประตูสำราญ
ราษฎร์ รัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงสร้างพระราชทานพระเจ้าลูกเธอ กรมหมื่น
อภัยสุทธาเทพ และเป็นทุนของพระองค์ท่านบ้าง

๑๔ วัดเทพศิรินทราวาส อยู่ริมคลองผดุงกรุงเกษม
ฝั่งตะวันตก และริมสะพานยศเส รัชชกาลที่ ๕ ทรงสร้าง
ถวายสมเด็จพระบรมราชชนนี

๑๕ วัดเทวราชกุญชร อยู่ด้านหน้าเจ้าพระยาฝั่งตะวัน
ออก เหนือปากคลองผดุงกรุงเกษมข้างเหนือ เก็บ
ซื้อวัดสมอแครง เป็นวัดโบราณ กรมพระราชวังบวร
มหาสุรสิงหนาท ทรงสถาปนาใหม่ ภายหลังเจ้าฟ้า
กรมหลวงพิทักษ์มนตรี แล้วกรมพระพิทักษ์เทเวศร์
ทรงปฏิสังขรณ์ ในรัชชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานนามใหม่ว่า วัด
เทวราชกุญชร ภายหลังพระองค์เจ้าสิงหนาท ทรง
ปฏิสังขรณ์ อีก

๑๖ วัดทองนพคุณ อยู่ด้านหน้าเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก
ตรงวัดประทุมคงคา คือวัดลำเพ็ญข้าม เป็นวัดโบราณ
กรมหมื่นนรินทร์พิทักษ์ทรงปฏิสังขรณ์ และรัชชกาลที่ ๓
โปรดให้กรมหมื่นเกษมศิก เป็นแม่กอง ทรงปฏิสังขรณ์

เพราะได้ประทับอยู่วังกรมหมื่นนรินทร์พทกษ คือกอง
บูรพาภิรมย์เคยวัน ค้อมารัชชกาลที่ ๕ ทรงปฏิสังขรณ์ชก

๓๗ วัดทองนพคุณ อยู่ลำนน้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก
เหนือปากคลองสาร เป็นวัดโบราณ พระยาโชฎ๊กราช
เศรษฐี (ทองจีน) ปฏิสังขรณ์มาก

๓๘ วัดหนึ่ง อยู่ในคลองท่าแม่ฝั้นเหนือ เป็นวัดโบราณ
กรมสมเด็จพระศรีสุริยาไสย ทรงสถาปนาใหม่ ใน
รัชชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงปฏิสังขรณ์ และมาในรัชชกาลที่ ๕ ก็ได้ทรง
ปฏิสังขรณ์ด้วย

๓๙ วัดนางนอง อยู่ในคลองท่าแม่ฝั้นใต้ ทรง
วัดหนึ่งข้าม เป็นวัดโบราณ รัชชกาลที่ ๓ พระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงริ่สถาปนาใหม่
ทั้งวัด

๔๐ วัดนางชี อยู่ในคลองท่าแม่ฝั้นเหนือ นอกวัดหนึ่ง
ออกมา เป็นวัดโบราณ พระยาราชานุชิต (จ้อง)
ปฏิสังขรณ์

๒๑ วัจนวลนรภิศ อยู่ในคลองบางกอกใหญ่ ทรง
 วัทลิมพาลิขัม คลองไปออกบางพรหมบางระมาดได้
 เกิมชื่อวัคมะกอก เป็นวัทโยธาณ เจ้าคุณนวลและ
 สมเด็จพระเจ้าพระยาองค์ใหญ่ สถาปนาใหม่ มาใน
 รัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 พระราชทานนามใหม่ว่า วัจนวลนรภิศ ในรัชกาลที่ ๕
 เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ และเจ้าพระยาภาสกรวงศ์
 ปฏิสังขรณ์

๒๒ วัจนากกลาง อยู่ในคลองมอญฝั่งใต้ ทรง
 วัทพระยาทำขัม เกิมชื่อวัคกลาง เป็นวัทโยธาณ
 ภายหลัง (เมื่อรวมเขตควักนาคเข้าเป็นวัดเดียวกัน)
 เรียกวัจนากกลาง ในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระ
 พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์

๒๓ วัจนวนาสุนทรภิคาราม อยู่ริมถนนสามเสน
 เกิมชื่อวัคเทพพิพิติ พระยาโชฎุกราชเศรษฐี (เถียน)
 แต่ยังเป็นวัจนวนาสุนทรภิคาราม กษัตริย์สถาปนาใหม่

ในรัชชกาลที่ ๕ พระราชทานนามใหม่ว่า วัดนรนาถ
สุนทริการาม

๒๔ วัดบวรนิเวศวิหาร อยู่กันถนนเพ็ชรนคร ใกล้
วัดวังมื่นสุทธกวางส ในกำแพงพระนคร กรมพระราชวังบวร
มหาศักดิพลเสพย์ ทรงสร้างใหม่ในรัชชกาลที่ ๓ และ
เชิญพระพุทธรูปจีนสี่องค์ลงมาแต่เมืองพิษณุโลก มาประดิษ
ฐานไว้ในพระอารามนั้น

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง
พระผนวชเป็นพระราชาคณะแล้ว เสด็จมาประทับอยู่
วัดบวรนิเวศ ได้ทรงสร้างค้อมา และโปรดให้เชิญ
พระพุทธรูปจีนสี่องค์เข้าไว้เป็น พระประธานใน พระอุโบสถ
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้าง
กำหนดพระราชนครวัด

มาในรัชชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ทรงสร้างเพิ่มเติมและปฏิสังขรณ์ทั่วทั้งพระ
อาราม โปรดให้เชิญพระเศาศคาเมืองพิษณุโลก ซึ่ง

เชิญมาไว้วัดสุทัศน์แต่ก่อนนั้น มาไว้ในพระวิหารวัด
บวรนิเวศด้วย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชชกาลที่ ๕ ทรง
พระผนวชตามเถร เมื่อขบชาลอุปัชฌ์ กุลศักดิ์ราช ๓๒๒๘
เสด็จประทับจำพระวิสาในพระอารามนี้

ในรัชชกาลที่ ๕ ทรงปฏิสังขรณ์ใหม่ทั้งพระอาราม
และโปรดให้สร้างตำหนักและโรงเรียนมหามกุฏราชวิท-
ยาลัยขึ้นใหม่ด้วย

๒๕ วัดบรมนิวาส อยู่ริมสี่แยกคดของมหานคร พระ
บาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างแต่ยังมี
ทรงผนวช (เดิมเรียกว่าวัดถนนอก พระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานนามว่าวัดบรมนิวาส) ภาย
หลังมาสร้างใหม่ทั้งวัด รัชชกาลที่ ๕ ทรงปฏิสังขรณ์
ทั่วทั้งวัด

๒๖ วัดบวรนิเวศ อยู่ริมถนนเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก
เห็นชื่อวัดคฤหบดี ทรงวัดราชาธิวาสข้าม เข็มชื่อวัดถึงขบ

เป็นวัดไชยราชน กรมพระราชวังบวรมหาเสนาณรัถย์ทรง
สถาปนาใหม่ มาในรัชชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์ พระราชทานนามใหม่
ว่า วัดบวรมงคล

๒๗ วัดพิศุขพิมข อยู่ในคลองโฆ่งช่างฝั่งใต้ เก็บ
ช่อวัดคนเล่นหรือวัดเชิงเลน เป็นวัดไชยราชน กรมพระ
ราชวังหลังทรงสถาปนาใหม่ในรัชชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระราชทานนามเปลี่ยน
ใหม่ว่า วัดพิศุขพิมข รัชชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์ รัชชกาลที่ ๕ ได้
ทรงปฏิสังขรณ์ด้วย

๒๘ วัดเบญจมพิตร อยู่คลองเปรมประชากรฝั่ง
ตะวันตกบริเวณสวนกุหลาบ เก็บช่อวัดแหลมหรือวัดไทร
ทอง เป็นวัดไชยราชน กรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์ กรม
พระพิทักษ์เทเวศร์ พระองค์เจ้าวงศ์ กรมหลวงภูวนศร
นรินทรฤทธิ พระองค์เจ้าอินทนิล ทรงปฏิสังขรณ์ใน

รัชชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระราชทานนามว่า วัดเขษุมพิตร ในรัชชกาลที่ ๕
ทรงรื้อสถาปนาใหม่ทั้งหมด พระราชทานเดิมอักษร
(ม) ลงว่าวัดเขษุมพิตรกุศลิตถนาราม

๒๘ วัดขุมผาราม อยู่ในเขตของวัดขุมผาราม เกือบ
ช่อวัดคอกไม้เป็นวัดโบราณ พระบาทสมเด็จพระจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานนามใหม่ว่า วัดขุมผาราม
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระเจ้า
พระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ และเจ้าพระยาทิพากรวงศ์
อุทิศที่ดินทำนุกันเป็นสามส่วน เจ้าพระยาภาณุวงศ์
ปฏิสังขรณ์ข้าง

๓๐ วัดบูรณศิริมาตยาราม อยู่ในเขตของหลอดอก ใน
กำแพงพระนครริมถนนอัษฎางค์ เจ้าพระยาสุธรรม
มนตรี (บุญศรี) สร้างใหม่เมื่อในรัชชกาลที่ ๓ พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานนามว่า
วัดศิริอามาตยาราม มาในรัชชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระ

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานนามแก่ใหม่ว่า
วัดบรมสิริมาคชาราม

๓๑ วัดประทุมวนาราม อยู่ใกล้สระประทุมวัน ใน
รัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงสร้าง ในส่วนเงิน ของ กรม สมเด็จ พระเทพศิรินทรา
มาศย์ โดยมาก

ในวัดนี้พระแสนเป็นพระประธาน ประดิษฐานอยู่ใน
พระอุโบสถ เชิญลงมาแต่เมืองมหาไชย พระเสิม ๓
พระไสย ๓ ไปรอกให้ประดิษฐานไว้ในวิหารวัดนี้ด้วย
เชิญมาแต่เมืองเวียงจันทน์

๓๒ วัดประยุรวงศาวาส อยู่ในคลองบ้านสมเด็จ
เจ้าพระยาฝั่งตะวันตก หน้าวัดลงแม่น้ำเจ้าพระยาตรง
ปลายถนนเพ็ชรนครข้าม สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหา
ประยุรวงศ์สร้างใหม่เมื่อในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานนามว่า วัดประยุรวง-
ศาวาส สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เจ้าพระยา

สุรวงศ์ไวยวคฺฉน์ เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ เจ้าพระยา
สุรวงศ์วคฺฉน์คกฺกปฏิสังขรณ

๓๓ วัดประทุมคงคา อยู่ถนนสำเพ็ง ใต้วัดสัมพันธ
วงศ์ เกิมชอวคฺฉน์สำเพ็ง เป็นวัดโบราณ กรมพระราชวัง
บรมมหาสุรสิงหนาททรง สถาปนาใหม่ในรัชกาลที่ ๑
อุทิศถวายสมเด็จพระชนกาธิบดี พระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระราชทานนามใหม่ว่า วัดประ
ทุมคงคา ในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ ต่อมาพระยาพิศาลศุภผล
ปฏิสังขรณ

๓๔ วัดปริณายก อยู่คลองคูพระนคร หน้าวัดอภัยม
สะพานผ่านฟ้าลีลาศ พระพรหมสุรินทรสร้าง วัดนี้จึงชื่อ
วัดพรหมสุรินทรมาก่อน ภายหลังเจ้าพระยาบดินทร
เคชา (สิง) สร้างเพิ่มเติมไม่สำเร็จ ในรัชกาลที่ ๓
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานนาม
ใหม่ว่า วัดปริณายก รัชกาลที่ ๕ ทรงปฏิสังขรณ

๓๕ วัดปากน้ำ อยู่ริมคลองท่าน เป็นวัดหลวงแต่
โบราณ รัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์

๓๖ วัดพระเชตุพน อยู่ในกำแพงพระนคร ใต้
พระบรมมหาราชวัง หน้าวัดออกสวนเจ้าเชตุ เกิมชื่อ
วัดโพธาราม เป็นวัดโบราณ ในรัชกาลที่ ๓ พระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาใหม่
ทั่วทั้งพระอาราม พระราชทานนามว่า วัดพระเชตุพน
วิมลมังคลาราม ครั้นรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์และสร้างเพิ่มเติม
ขึ้นอีกเป็นอันมาก มีพระอุโบสถและพระวิหารพระพุทธ
ไสยาสน์เป็นต้น ทั้งกุฏิสร้างขึ้นเป็นตึก แล้วทรงปฏิ
สังขรณ์พระเจดีย์ของเกิมพระองค์ ๓ สร้างใหม่ ๒ พระ
องค์ คือ พระมหาเจดีย์ตรีสรวิชัยญาณ ประดับ
กระเบื้องเขียว ๑ พระมหาเจดีย์กัลกฐนอมรรัตนนิชาน

ประเคียบกระเบื้องขาว ๑ พระมหาเจดีย์มนต์ตปรีกขาร
 ประเคียบกระเบื้องเหลือง ๓ ในรัชชกาลที่ ๔ ทรงสร้าง
 พระเจดีย์ออกองค์ ๑ ประเคียบกระเบื้องสีขาวย และทรง
 ปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปไสยาสน์ ถึงรัชชกาลที่ ๕ ได้ทรง
 ปฏิสังขรณ์ทวย คือ พระอุโบสถ และพระวิหาร พระ
 ระเบียง เป็นต้น

๓๗ วัดพิไชยญาติการาม อยู่ในคลองบ้านส้มเค็ง
 ของคนฮอย เดิมเป็นวัดร้างไม่มีพระสงฆ์ สมเด็จ
 เจ้าพระยาอภัยภูธร สถาปนาในรัชชกาลที่ ๓ พระบาท
 สมเด็จ ฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานนามว่า
 วัดพระยาญาติการาม ในรัชชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จ ฯ
 พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแก้เป็นวัดพิไชยญาติ
 การาม

๓๘ วัดโพธิ์นิมิตร อยู่ในคลองบางยี่เรือ เดิมเป็น
 ที่บ้านโยมของสมเด็จพรวันรัตน์ (แดง) วัดสุทัศน์
 เทพวราราม (โยมผู้ชายชื่อโพธิ์ โยมผู้หญิงชื่อมณี)

สมเด็จพระวันรัตน์ (แดง) สร้างเป็นอารามให้นามว่าวัด
 โพนินิมิตร แล้วถวายเป็นพระอารามหลวงในรัชกาลที่ ๕
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ใต้เสด็จพระราชดำเนิน
 พระราชทานพระกรุณาวัดนี้ ในรัตนโกสินทรศก ๓๐๘ เป็น
 ครั้งแรก พระอุโบสถพังสร้างแล้ว ยังไม่ได้เขียนผนัง
 ทรงพระราชดำริว่าพระราชนานทรพยับให้ตั้งช่างเขียน
 และซื้อสิ่งของใช้ในการเขียนภาพผนังพระอุโบสถพระ
 อารามนจนสำเร็จบริบูรณ์

๓๘ วัดพระยาทำ อยู่ในคลองมอญตั้งเหนือ ทรง
 วัดนาคกลางข้าม เป็นวัดโบราณ ถึงรัชกาลที่ ๓
 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์

๔๐ วัดกนิษฐา อยู่ในลำน้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก
 ปากคลองบางราก เค็มชื่อวัดบางราก เป็นวัดโบราณ
 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพวัดทรงสถาปนา ในรัชกาล
 ที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
 พระราชทานนามใหม่ว่า วัดกนิษฐา ถึงรัชกาลที่ ๓

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์
 ๔๓ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ อยู่ในกำแพง
 พระนคร เหนือพระบรมมหาราชวัง หน่าวคชอกทอง
 สนามหลวง เดิมชื่อวัดสลัก กรมพระราชวังข
 มหาดสูดถึงหนาท ทรงสถาปนาใหม่ พระราชทานนามว่า
 วัดนิพพานาราม แล้วเปลี่ยนเป็นวัดพระศรีสรรเพชญ์
 ภายหลังกรมพระราชวังขวรสวรรคต พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า
 อยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์และสร้างกุฏิขึ้นอีก รัชชกาลที่ ๕
 ทรงปฏิสังขรณ์ด้วยเงินของ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
 เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ แล้วพระราชทานนามเพิ่มเติมว่า
 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
 ๔๔ วัดมกุฏกษัตริยาราม อยู่กลางของผดุงกรุง
 เกษมฝั่งใต้ ในรัชชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า
 อยู่หัว ทรงสร้างค่าง พระราชทาน

นามว่า วัดพระนามขัตติยญาติ ภายหน้าให้เป็นวัดมกุฏ
 ธรรม์ตรีอาราม รัชชกาลที่ ๕ ทรงสร้างต่อ และโปรด
 ให้เรียกว่า วัดมกุฏธรรม์ตรีอาราม ตามพระกระแส
 ในรัชชกาลที่ ๕

๔๓ วัดมหาพฤฒาราม อยู่กลางนอกกรุงเกษม
 เกษมช่อวัดตะเคียน เป็นวัดโบราณ ในรัชชกาลที่ ๕
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนา
 ยังไม่แล้ว และพระราชทานนามใหม่ว่า วัดมหาพฤฒา
 ราม รัชชกาลที่ ๕ ทรงปฏิสังขรณ์สำเร็จ

๔๔ วัดมหรรณพาราม อยู่ถนนบ้านตะนาว ใน
 กำแพงพระนคร กรมหมื่นอนุกรมวิธานราชย์สร้างในรัชชกาล
 ที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระ
 ราชทานทุนช่วยเหลือบูรณะพระศิวะศวรรค์ มาในรัชชกาลที่ ๕
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้าง
 พระเจดีย์องค์ใหญ่หลังพระอุโบสถ

๔๕ วัดโมลีโลกยาราม อยู่หลังพระราชวังเดิม
 ในคลองบางกอกใหญ่ เดิมชื่อวัดท้ายตลาด เป็นวัด
 ไชยวัฒน ภายหลังเปลี่ยนชื่อว่า วัดพุทธโฆสวรยาवास
 ในรัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้าน
 ภาลัย ทรงปฏิสังขรณ์ใหม่มาก และพระราชทานนาม
 ใหม่ว่า วัดโมลีโลกยาราม รัชกาลที่ ๓ พระบาท
 สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สร้างรูป
 สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (จน) ซึ่งเป็นกรรมวา
 จาจารย์ไว้ในหอพระ ในรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จ
 พระรอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์

๔๖ วัดยานนาวา อยู่ด้านหน้าเจ้าพระยาฝั่งตะวันออก
 ตำบลบ้านทวายเป็น เดิมชื่อวัดคอกกระบือ เป็นวัดไชยวัฒน
 ในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้าน
 ภาลัย ทรงปฏิสังขรณ์และโปรดให้สร้างสำเภาปูน แล้ว
 พระราชทานนามว่า วัดยานนาวา

๔๗ วัคฺขราชประภิกษุสฺสูถิตยมมหาสิมาราม อยู่ใน
 รั้งวัคฺขสวนสรวาณูรมย์ในกำแพงพระนคร รัชชกาลที่ ๔
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้าง ใน
 รัชชกาลที่ ๕ ทรงปฏิสังขรณ์

๔๘ วัคฺขราชขพิณ อยู่ในกำแพงพระนคร ทรงวัคฺ
 ราชประภิกษุขำม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชชกาล
 ที่ ๕ ทรงสร้าง

๔๙ วัคฺขราชโอรส อยู่คลองค่านไกลข้างขุนเทียน
 คุ้มช่อวิฑิตอมทอง เป็นวัคฺขโอรธาณ พระบาทสมเด็จพระ
 พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ยังมีดำรงพระยศเป็นพระองค์
 เจ้าต่างกรม ทรงริบสถาปนาใหม่หมด ในรัชชกาลที่ ๒
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระราช
 ทานนามใหม่ว่า วัคฺขราชโอรส ในรัชชกาลที่ ๕ ทรง
 ปฏิสังขรณ์

๕๐ วัคฺขราชวิฆิต อยู่ลำน้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออก
 คุ้มช่อวิฑิตอมทอง เป็นวัคฺ
 คุ้มช่อวิฑิตอมทอง เป็นวัคฺ

โบราณ กรมพระราชวังจักรมหาสุรสิงหนาท ทรงสถา
 ปนาใหม่ รัชชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
 จุฬาลงคราช และรัชชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธ
 เลิศหล้านภาลัยทรงปฏิสังขรณ์ ถึงรัชชกาลที่ ๔ พระ
 บาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์
 แล้วพระราชทานนามใหม่ว่า วัดราชาธิวาส ถึงรัชชกาล
 ที่ ๕ ทรงปฏิสังขรณ์อีก (แล้วรื้อสร้างใหม่ทั้งพระ
 ชอาราม)

๕๑ วัดราชสิทธิชอาราม อยู่คลองบางกอกใหญ่ฝั่ง
 เหนือ คุ้มช่อวัดพลับ เป็นวัดโบราณ ในรัชชกาลที่ ๑
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาลงคราชทรงสถาปนา
 ใหม่มาก ถึงรัชชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
 เจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์ แล้วพระราชทานนามใหม่
 ว่า วัดราชสิทธิชอาราม

๕๒ วัดราชบูรณะ อยู่ในกำแพงพระนครถนนพาศ
 รัท คุ้มช่อวัดเดียบ เป็นวัดโบราณ เจ้าฟ้ากรมหลวง

เทพพรวิชัยทรงปฏิสังขรณ์รัชชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงช่วย และพระวาทานนาม
 ใหม่ว่า วัชรราชบุตร รัชชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดให้ถนอมสืบมาเถ่า แล้ว
 ทรงสร้างพระอุโบสถและพระวิหารใหม่ ถึงรัชชกาลที่ ๓
 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างพระ
 ยรางค์องค์ใหญ่ ถึงรัชชกาลที่ ๔ ทรงปฏิสังขรณ์อย่าง
 รัชชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระ
 บรมราชินีนาถทรงปฏิสังขรณ์

๕๓ วัชรราชบัณฑิต อยู่ในกำแพงพระนคร ทรงวิ
 เทพธิดาข้าม ในรัชชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระ
 นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างพระวาทานสมเด็จพระนาง
 เจ้าโสมนัสวัฒนาวดี ได้โปรดให้เจ้าพระยาสมุหราชเด็ญ
 พระพุทธรูปไปประดิษฐานเป็นพระประธานในวัดนั้น เวลา
 เมษเด็ญพระพุทธรูปไปนั้น เจ้าพระยาสมุหราชได้เค็รนำ
 ไปและตั้งการไปพลาง พอเจ้าพระยาสมุหราชประมาณ

ดง ตะเข้ทรงพระพุทธรูปนันทกัณฑ์เจ้าพระยาบรมราชดิ
งแก้วสัญญากรรม

๕๔ วัดราชคฤห์ ชัยมงคลของบางกอกใหญ่ เหนือ
วัดจันทร์นาราม เค็มช่อวัดข้างยเวระเหนือ เป็นวัดโบราณ
เจ้ากรุงธนบุรี เจ้าพระยาพระคลัง (หน) สร้างใหม่
ถึงรัชชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา
โลก พระราชทานนามใหม่ว่า วัดราชคฤห์ ถึงรัชชกาล
ที่ ๓ กรมสมเด็จพระเทพเชษาศึกษ ทรงปฏิสังขรณ์

๕๕ วัดระฆังโฆสิตาราม ชัยลำน้าเจ้าพระยาฝั่ง
ตะวันตกเหนืออุ้งถ้ำบนหลวง เค็มช่อวัดข้างวัดใหญ่ เป็น
วัดโบราณ เจ้ากรุงธนบุรีปฏิสังขรณ์ ถึงรัชชกาลที่ ๓
กรมสมเด็จพระเทพศคาศึกษ ทรงสร้างใหม่มาก พระราช
ทานนามใหม่ว่า วัดระฆังโฆสิตาราม รัชชกาลที่ ๓ พระ
บาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และรัชชกาลที่ ๕
ทรงปฏิสังขรณ์

๕๖ วัชรวิสุทธิฐาน อยู่คลองบางพรหม ตรงวัด
 กาญจนสิงห์ท่าสนข้าม เก็บ^๒ซื้อ^๓วัชเงิน เป็นวัชโยธาณ
 กรมสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี ทรงสถาปนาใหม่ ถึง
 รัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงปฏิสังขรณ์ รัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอม
 เกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์อีก แล้วพระราชทาน
 นามใหม่ว่า วัชรวิสุทธิฐาน

๕๗ วัชรวิสุทธิฐาน^(๓) อยู่ใกล้วัดขจรนิเวศ ใน
 กำแพงพระนคร เจ้าฟ้ากรมขุนอิศราธิราช ทรงสร้าง
 ใหม่ รัชกาลที่ ๓ ทรงปฏิสังขรณ์

๕๘ วัชรวิสุทธิฐาน อยู่หลังทิวาถาวรกรมทหารเรือ พระ
 เจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๒ กรมขุนอิศเรศรังสรรค์ เริ่มสร้าง พระ
 เจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๒ พระองค์เจ้าพนมเพ็ญฯ ให้ทำสำเร็จ

(๓) พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 โปรดให้ร่วมเป็นวัดขจรนิเวศเมื่อ พ. ศ. ๒๔๕๔

๕๘ วัดเวฬุราชินี อยู่กลางของบางกอกใหญ่ฝั่งใต้
เจ้าพระยาพลเทพ (เฮียม) สร้างในรัชกาลที่ ๔ พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๑ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานนามว่า
วัดเวฬุราชินี พระยาพิศาลผลพานิช (สีอ) ขุนกาล
วโนชากร ปฏิสังขรณ์

๖๐ วัดศรีศากราม อยู่กลางของบางกอกน้อยฝั่งใต้
เดิมชื่อวัดชีผ้าขาว เป็นวัดโบราณ ในรัชกาลที่ ๑ กรม
สมเด็จพระศรีศากราชักษ์ ทรงสถาปนาใหม่ ถึงรัชกาล
ที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๑ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง
ปฏิสังขรณ์ แล้วพระราชทานนามว่า วัดศรีศากราม

๖๓ วัดสระเกศ อยู่ปากคลองมหานาค เดิมชื่อ
วัดสระแก เป็นวัดโบราณ รัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงรื้อสถาปนาใหม่ พระ
ราชทานนามใหม่ว่า วัดสระเกศ รัชกาลที่ ๓ พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๑ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์และ
สร้างกุฎีของ^{๕๖๕} ถึงรัชกาลที่ ๔ ทรงสร้างพระเจดีย์
บนยอดภูเขาทอง แต่ไม่สำเร็จ มาสำเร็จในรัชกาลที่ ๕

๖๒ วัดสัมพันธวงศาราม อยู่ถนนลำเพ็ง เหนือ
 วัดประทุมคงคา เกือบวัดเกาะแก้วลงการาม เป็น
 วัดโบราณ ในรัชกาลที่ ๓ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษมนตรี
 ทรงสร้าง ในรัชกาลที่ ๔ พระราชทานนามใหม่ว่า
 วัดสัมพันธวงศาราม

๖๓ วัดสุทัศน์เทพวราราม อยู่ถนนคันทอง ในกำแพง
 พระนคร รัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
 จักรฟ้าโลก ทรงสร้างค้างเพียงจากพระวิหารหลวง ถึง
 รัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงสร้างใหม่ทั้งวัด และทรงขนานพระนามพระพุทธรูป
 ปฏิมากรในวิหารหลวงว่า พระศรีสุทนต์ พระพุทธรูป
 ปฏิมากรในพระอุโบสถว่า พระศรีโลกเชษฐ และรัชช
 กาลที่ ๕ ทรงปฏิสังขรณ์อีก

๖๔ วัดโสมนัสวิหาร อยู่คลองผดุงกรุงเกษมฝั่ง
 ใต้ รัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว ทรงสร้างใหม่ พระราชทานสมเด็จพระนางเจ้า
 โสมนัสวัฒนาวดี

๖๕ วัดสุวรรณาราม อยู่กลางข้างนอกนอกน้อยฝั่งใต้
 เค็มชื่อวัดทอง เป็นวัดโบราณ รัชชกาลที่ ๓ พระบาท
 สมเด็จฯ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงวิสุงคาม
 ใหม่ พระราชทานนามว่า วัดสุวรรณาราม รัชชกาลที่ ๓
 พระบาทสมเด็จฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์

๖๖ วัดเศวตฉัตร อยู่ข้างลำภูกลางฝั่งตะวันตก
 กรมหมื่นสวัสดิวัดขจรสร้าง รัชชกาลที่ ๓ พระบาท
 สมเด็จฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์

๖๗ วัดสัมเมถุน อยู่ด้านหน้าเจ้าพระยาฝั่งตะวันออก
 ใต้วัดฝรั่งคำยกลสามเสน เป็นวัดโบราณ พวกลูก
 ทหารชั้นนายพระราชวังบวรฯ รัชชกาลที่ ๓ ทำวัดฝรั่ง พระบาท
 สมเด็จฯ พระรอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชชกาลที่ ๓ ให้พระบาท
 สมเด็จฯ พระยงสุวราชรังษายศสร้างใหม่ในที่สวนแต่
 ยังไม่แล้ว พระบาทสมเด็จฯ พระรอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 โปรดให้กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญเป็นนายค้ำทำ
 แล้วในรัชชกาลที่ ๕

๖๘ วัดสังฆกระชาย อยู่ในคลองบางกอกใหญ่ฝั่ง
 เหนือ เป็นวัดโบราณ ในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงสถาปนาใหม่ พระราชทาน
 เจ้าจอมแว่น ภูษิตหนึ่งเรียกว่าคุณเลื้อ พระสนมเอก
 ถึงรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงปฏิสังขรณ์

๖๘ วัดสังเวชวิศยาราม อยู่ในคลองบางลำภูบน เติม
 ซอยท้ายลำภู เป็นวัดโบราณ ในรัชกาลที่ ๓ กรมพระ
 ราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ทรงสถาปนา พระราชทาน
 นักขานพระองค์เจ้ากรมพลตรี ถึงรัชกาลที่ ๓ พระบาท
 สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์
 ถึงรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์ แล้วพระราชทานนามว่า
 วัดสังเวชวิศยาราม รัชกาลที่ ๕ ทรงปฏิสังขรณ์ด้วย

21/04/2565

๗๐ วัดสามพระยา อยู่ปากคลองบางขุนพรหมฝั่ง
 ใต้ พระยาราชสุภาวดี (ปาน) ๓ พระยาเทพอรชุน ๓

พระยาพิพิธโกศ^๓ รวม ๓ คน^๔ พันทองสร้างใหม่ใน
รัชชกาลที่ ๓ ภายหลังพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์

๗๓ วัดหงส์รัตนาราม อยู่คลองบางกอกใหญ่ฝั่ง
เหนือ เก็บมอชวัดเจ้าขรัวหง เป็นวัดโบราณ (กุ่มเขม
ระโคตปฏิสังขรณ์ ในครั้งกรุงธนบุรี) ในรัชชกาลที่ ๓ มี
นามว่า วัดหงส์ราม ถึงรัชชกาลที่ ๓ กรมสมเด็จพระ
พระศรีสุริเยนทรามาตย์ ทรงสถาปนาใหม่ ภายหลัง
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์ รัชชกาล
ที่ ๔ ทรงเปลี่ยนนามว่า วัดหงส์รัตนาราม

๗๔ วัดทิวัญญ์ อยู่ในคลองบางสระไก่ เก็บมอช
วัดน้อย เป็นวัดโบราณ พระชนกในกรมสมเด็จพระ
พระศรีสุริเยนทรามาตย์ทรงสร้าง ในรัชชกาลที่ ๔
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทาน
นามใหม่ว่า วัดทิวัญญ์

๗๓ วิกิอุดรณราชวราราม อยู่ลำแม่น้ำเจ้าพระยา
ฝั่งตะวันตก เหนือพระราชวังเดิม เดิมชื่อวัดแจ้ง เป็น
วัดโบราณ เจ้ากรุงธนบุรีปฏิสังขรณ์ ส่วนพระอุโบสถเก่า
รัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
ทรงสร้างพระอุโบสถใหม่ แล้วพระราชทานนามใหม่ว่า
วิกิอุดรณารามก่อน ภายหลังเป็นวิกิอุดรณราชวราราม
ถึงรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงสร้างพระปรางค์เป็นยอดมงกุฎ และปฏิสังขรณ์ทั่ว
ทั้งพระอาราม รัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงเพิ่มเติมข้าง รัชกาลที่ ๕
ทรงปฏิสังขรณ์มาก เพราะเพลิงไหม้พระอุโบสถ

๗๔ วิกิอนงคาราม อยู่ในคลองบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
ฝั่งตะวันตก เดิมชื่อน้อยชำแถม เป็นวัดโบราณ
ท่านผู้หญิงน้อยในสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ

สร้าง รัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว พระราชทานนามใหม่ว่า วัดอนงคาราม

๗๕ วัดอมรินทราราม อยู่ปากคลองบางบัวน้อย
คลองบางกอกน้อยฝั่งใต้ เดิมชื่อวัดบางบัวน้อย เป็น
วัดโบราณ กรมพระราชวังหลัง ทรงสถาปนาใหม่
รัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
พระราชทานนามใหม่ว่า วัดอมรินทราราม ถึงรัชกาล
ที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง
ปฏิสังขรณ์ รัชกาลที่ ๕ ทรงปฏิสังขรณ์ด้วย ในวัดนี้
มีวิหารเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปจำลอง เบ็ญจมา
มหาชนนมัสการในกลางเดือน ๓ ทุก ๆ ปี

๗๖ วัดอินทาราม อยู่ในคลองบางกอกใหญ่ฝั่งใต้
เดิมชื่อวัดบางยี่เรือใต้ เป็นวัดโบราณ เจ้ากรุงธนบุรี
ปฏิสังขรณ์ ถึงรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลกมหาราชไทยสถาปนาใหม่ ภายหลังพระ
ราชทานนามว่า วัดอินทาราม

๗๗ วัดอภัยสรสวรรค์ ชัยมงคลกาน์ เกิมชอวัดหมุ
 เป็นวัดโบราณ ในรัชกาลที่ ๓ เจ้าอมมณชัยสุทรานากง
 บุตรีเจ้าพระยาพลเทพ (ฉิม) สถาปนาใหม่ พระยาท
 สมเค็จ ๑ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์

พระอารามในหัวเมือง

๗๘ วัดกระวิศราราม เมืองลพบุรี พระนารายณ์
 มหาราชกรงทวารวดีทรงสร้าง เกิมชอวัดชวึก ใน
 รัชกาลที่ ๕ พระยาทสมเค็จ ๑ พระอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงสถาปนาใหม่ พระราชทานนามว่า วัดกระวิศราราม
 รัชกาลที่ ๕ ทรงปฏิสังขรณ์อีก

๗๙ วัดกลาง เมืองสมุทรปราการ เป็นวัดโบราณ
 ในรัชกาลที่ ๓ พระยาทสมเค็จ ๑ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงปฏิสังขรณ์

๘๐ วัดเขานแก้ว เมืองสระบุรี เป็นวัดโบราณ รัชช
 กาลที่ ๕ พระยาทสมเค็จ ๑ พระอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงปฏิสังขรณ์

๑๑ วัดขุนญวน อยู่กลางเมืองกรุงเก่า เป็นวัด
โบราณ รัชชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์

๑๒ วัดเขมาภิรตาราม อยู่เหนือตลาดแก้วแขวง
เมืองนนทบุรี ทรงปลูกคลองยาวกรวยข้าม เติมน้ำวัด
เขมาเป็นวัดโบราณ กรมสมเด็จพระศรีสวรินทรามาตย์
ทรงสถาปนาขึ้นในรัชชกาลที่ ๒ ครั้นรัชชกาลที่ ๔ พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์ทรงค่อ
สร้อยนามว่า วัดเขมาภิรตาราม ต่อมาถึงรัชชกาลที่ ๕
ก็ไ้ทรงปฏิสังขรณ์ และไปรคเกล้าฯ ให้รื้อพระที่นั่ง
มูลมณเฑียรในพระบรมมหาราชวังไปสร้างเป็นโรงเรียน
พระอารามนี้ด้วย

๑๓ วัดกษัตราธิราช อยู่ถนนไปเขายันไคย เมือง
เพชรบุรี เป็นวัดโบราณ รัชชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์

๘๔ วัดจุฬามณีรัตนธรรมสถาราม เกาะสีชัง เมือง
สมุทรปราการ รัชชกาลที่ ๕ ทรงสร้าง

๘๕ วัดเฉลิมพระเกียรติ อยู่ใต้ตลาดขวัญเมือง
นนทบุรี รัชชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า
อยู่หัวทรงสร้าง วัตถุประสงค์พระราชทานพระชนกและพระชนนี
กรมสมเด็จพระศรีสุวาไลย เพราะเหตุที่ข้านเดิมอยู่ที่
นั่น ถึงรัชชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ทรงสร้างพระเจดีย์องค์ใหญ่

๘๖ วัดชุมพลนิกายาราม พระราชวังบางปะอิน
กรุงเก่า พระเจ้าอยู่หัวปราสาททองทรงสร้าง เดิมชื่อ
วัดชุมพล ถึงรัชชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาตามเดิมหมด และพระราช
ทานนามเต็มว่า วัดชุมพลนิกายาราม และรัชชกาลที่ ๕
ทรงปฏิสังขรณ์อีก

๘๗ วัดไชโย บ้านไชโยเมืองอ่างทอง เป็นวัด
โบราณ ในรัชชกาลที่ ๕ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว (โก)

สร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ รัชชกาลที่ ๕ ทรงปฏิสังขรณ์
พระพุทธรูป เจ้าพระยารัตนบดินทร์ (บุญรอด) สร้าง
พระอุโบสถและพระวิหารบริเวณทุ่งต้นด้วย

๘๘ วัดไชยพุกขมาลา อยู่ปากคลองมหาสวัสดิ์
เมืองนนทบุรี เก็บชื่อวัดไชยพุกขมาลา เป็นวัดโบราณ หรือ
เมื่อรัชชกาลที่ ๓ แล้วรัชชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทำถวายรัชชกาลที่ ๒ ซึ่งเป็นพระบรม
ชนกนาค ซึ่งได้ทรงรับไว้ว่ากระทำ

๘๙ วัดกุ่ม กระจงศรีอยุธยาฝั่งตะวันออก เป็นวัด
โบราณ กระจงศรีอยุธยาสำหรับตั้งเครื่อง

๙๐ วัดทรงธรรม เมืองนครเขื่อนขันธ์ เคยตอกกันว่า
เป็นวัดกรมพระราชวังบวร ฯ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัยทรงสร้าง เมื่อครั้งไปทำขอมแต่
ขอมไม่แล้ว หม่อมไกรสรไปทำข้อ หรือพระอุโบสถ
ฝากกระษัตริย์เดิมทำเป็นผนังก่อไม้ทั้นแล้ว ในรัชชกาล
ที่ ๕ สร้างข้อพอดีแล้วในส่วนพระอุโบสถ

๑๓ วัดหน้าพระเมรุ อยู่กลางของข้างสระยี่จกรุงเก่า
เป็นวัดโบราณ พระยาไชยวิชิต (เผือก) ในรัชชกาลที่ ๓
ปฏิสังขรณ์มาก

๑๔ วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ อยู่เกาะลอย พระราช
วังบางปะอินกรุงเก่า รัชชกาลที่ ๕ ทรงสร้างสำเร็จเมื่อ
ขาดสำคัญอิศกร รุสศักราช ๒๔๕๐ ผลของวัดในขณะนั้น

๑๕ วัดบรมวงศ์อิศวราราม อยู่ตำบลบ้านพเนินค
กรุงเก่า เดิมชื่อวัดกเลศญา เป็นวัดโบราณ กรม
สมเด็จพระบวรราชประภักษ์ทรงสถาปนาทั่วทั้งพระอาราม

๑๖ วัดบางพระ อยู่บ้านบางพระเมืองบางละมุง
เป็นวัดโบราณ รัชชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์

๑๗ วัดปฐมเจดีย์ เมืองนครไชยศรี เดิมชื่อ
วัดประทุม เป็นวัดโบราณ พระยาพานปฏิสังขรณ์
ตั้งกรม เพราะพระยาพานไต่ฆ่าพระยาทรงพิศาตยา
รัชชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ไว้ทรงสถาปนาใหม่ทั่วทั้งพระอาราม พระราชทานนาม
ใหม่ว่า วัดปฐมเจดีย์ รัชชกาลที่ ๕ ทรง
ปฏิสังขรณ์

๘๐ วัดปฐมยนิกาวาส อยู่ตำบลปากเกร็ดเมือง
นนทบุรี เดิมชื่อวัดปากอ่าว เป็นวัดโบราณ ในรัชชกาล
ที่ ๕ กรมสมเด็จพระสุทนต์ราชประยูร ทรงสถาปนา
ใหม่ทั่วทั้งพระอารามและพระราชทานนามใหม่ว่า วัด
ปฐมยนิกาวาส

๘๑ วัดโปรกเกศเชษฐาราม เมืองนครเขื่อนขันธ์
ในรัชชกาลที่ ๒ พระยาเพชรพิไชย (เกศ) สร้าง

๘๒ วัดป่าโมกซ์ เมืองอ่างทอง เป็นวัดโบราณ
พระเจ้าอยู่หัว ท้ายสระ ทรงสร้างอุบายทรงสถาปนาใหม่
เติมวิหารพระนอนอยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำ โปรก ๑ ให้พระยา
ราชสงครามเป็นแม่กองชลอพระนอนขึ้นไปใกล้แม่น้ำ
พันธุกนักราช ครั้นถึงรัชชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระ

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์ และรัชกาลที่ ๕
ทรงปฏิสังขรณ์

๘๘ วัดพระนอนจักรี เมืองสิงห์บุรี เป็นวัดโบราณ
พระเจ้าแผ่นดินโบราณหลายพระองค์ ทรงปฏิสังขรณ์
รัชกาลที่ ๕ ทรงปฏิสังขรณ์อีก

๑๐๐ วัดพนัญเชิง กรุงเก่า เป็นวัดโบราณ
พระบรมราชวงศ์ ก่อนสมเด็จพระปฐมบรมมหาไยกา
ธิปัตชนไปหลายชั่ว ปฏิสังขรณ์ต่อ ๆ มา

๑๐๑ วัดโพธิยนต์พลเสพย์ เมืองนครเขื่อนขันธ์
กรมพระราชวังขวรมหาศักดิพลเสพย์ ทรงสร้าง

๑๐๒ วัดพระพุทธบาท เมืองปรั้นตะ เป็นวัดโบราณ
พระเจ้าทรงธรรมกรุงทวารวดีศรีอยุธยา ทรงสร้าง
รัชกาลหลังๆ ได้บูรณปฏิสังขรณ์ต่อมาแทบทุกรัชกาล
จนในรัชกาลที่ ๕ ก็ทรงปฏิสังขรณ์

๑๐๓ วัดมณฑลขันธ์ อยู่เกาะแก้วเมืองลพบุรี เดิม
ชื่อวัดเกาะแก้ว พระอาจารย์แสงและเจ้าพระยายมราช

(เลข) สร้างใหม่ ในรัชกาลที่ ๕ พระราชทานนาม
ใหม่ว่า วัดมณีชลขันธ์

๓๐๔ วัดมหาสมณาราม อยู่ที่พระนครเขาเมือง
เพชรบุรี เกิมชื่อวัดเขามหาสมณ เป็นวัดโบราณ
รัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงสถาปนาใหม่ พระราชทานนามใหม่ว่า วัดมหา
สมณาราม รัชกาลที่ ๕ ทรงปฏิสังขรณ์

๓๐๕ วัดจวนนายกรังสรรค์ อยู่ที่ตำบลบ้านเขาคิน
กรุงเก่า เกิมชื่อวัดเขาคิน เป็นวัดโบราณ เจ้าพระยา
ภูธราภัย (นุช) สถาปนาใหม่ รัชกาลที่ ๕ พระราชทาน
นามใหม่ว่า วัดจวนนายกรังสรรค์

๓๐๖ วัดศรีสุริยวงศ์ราม เมืองราชบุรี สมเด็จพระ
เจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง) สร้างใหม่ใน
รัชกาลที่ ๕

๓๐๗ วัดศาลาปูน อยู่ในคลองเมืองกรุงเก่า เป็น
วัดโบราณ รัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า

เจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาใหม่มาก รัชชกาลที่ ๕ ทรง
ปฏิสังขรณ์

๓๐๗ วัดศาสคาราม เป็นวัดโบราณ ครึ่งกรุงศรี
อยุธยา พวกวัดลงเครื่อง เป็นศิษย์วัดคุม

๓๐๘ วัดสมุทประภิชู เมืองสระบุรี เจ้าพระยา
นิกรยกินทร์ (โต) สร้างในรัชชกาลที่ ๓

๓๓๐ วัดสระฆาธาราม อยู่ปากคลองหลุมกินเมือง
ราชบุรี เก็บชื่อวัดหลุมกิน เป็นวัดโบราณ ท่านผู้หญิง
อิมในเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ สถาปนาใหม่

๓๓๓ วัดสัตตนาถปวิตร อยู่ใต้ ทว่าการมณฑล
ทรงวัดท้ายเมืองข้าม เมืองราชบุรี รัชชกาลที่ ๕ ทรง
สร้างใหม่ย้ายมาจากเขาสัตตนาถ

๓๓๒ วัดสุวรรณการาราม อยู่ในกำแพงเมืองเก่า
ริมเขมเพ็ชรกรุงเก่า สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก
นิชกทรงสร้าง รัชชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธ
ยชกฟ้าฟ้าโลก ทรงปฏิสังขรณ์พระอุโบสถและเสนาสน

และกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ทรงปฏิสังขรณ์
 คุ้ม รัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า
 นภาลัย ทำการเปรียญไม่สำเร็จ สำเร็จในรัชกาล
 ที่ ๓ รัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัวทรงสร้างพระเจดีย์และพระวิหารไม่สำเร็จ มา
 สำเร็จในรัชกาลที่ ๕ ทรงปฏิสังขรณ์การเปรียญ พระ
 อุโบสถ และกุฎท่งสนทวย

๑๓๓ วัดเสนาสนาราม อยู่หลังพระราชวังจันทร์
 เกษมกรงเก่า เดิมชื่อวัดเสนาสนาราม เป็น
 วัดโบราณ แต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าอยู่หัว
 ปรasaททองทรงปฏิสังขรณ์ รัชกาลที่ ๔ กรุงเทพฯ
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนา
 ใหม่ทั่วทั้งพระอาราม รัชกาลที่ ๕ ทรงปฏิสังขรณ์อีก

๑๓๔ วัดเสนาสนาราม เมืองลพบุรี เป็นวัดสร้างมา
 แต่โบราณ

๑๑๕ วัคค์อมพวันเจติยาราม ^๕ อยู่เหนือปากคลอง
 อัมพวาเมืองสมุทรสงคราม ในรัชชกาลที่ ๑ สมเด็จพระ
 รัชสิริโสภา ^๑ คัมมหานาค ^๑ นารีทรงสร้างใหม่ ^๑ ถึงรัชชกาลที่ ๓
 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ^๑ ทรงปฏิสังขรณ์
 ในรัชชกาลที่ ๕ ^๑ ก็ทรงปฏิสังขรณ์ ^๑
